

Никола Лончар
Татјана Куљача

НИКОЛА ТЕСЛА
Моја мотивација

Уредник
Зоран Колунџија

Никола Лончар
Татјана Куљача

НИКОЛА ТЕСЛА

Моја мотивација

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

I

Поносан сам што сам пошлекао из земљорадничкој вишешкој народа, који је у непрестаној љутој борби за своје идеале и европску културу задужио Европу и свуда заслужио част и поштовање читавој свету, нарочито велике Америке.

Н. Тесла

Рођен сам 1954. године, сада већ у бившој Југославији, данашњој Хрватској, опустошеној и уништеној, сиромашној земљи...

Моје прво јасно урезано сећање везујем за лето 1959. Мој отац, срчан човек, потукао се са комшијом, који не хтеде да плати раднике након вршидбе, онолико колико су заслужили. Памтим његове плавичасте, набреккле жиле на врату, стиснуте песнице. Као да сад чујем... флаше које пуцају о зид, људе који урлају, тупе ударе песница.

Направио сам неколико корака уназад и потрчао до првог комшије, Милоша, да га зовем, да одбрани мог оца. Милош беше за столом са породицом, но кад ме угледа, скочи без сувишних питања и потрча до места на које сам дрхтавом руком показао. Кад сам га стигао, већ је све било готово. Људи су лежали иза преврнутих столова, поломљено стакло беше расуто свуда околу. Само је мој отац стајао.

Отац ме узео за руку и рече мирно: „Идемо кући“, као да се ништа није догодило. Тада сам пожелео да будем јак као мој отац, да нико не сме да ме такне. Врло брзо након тога, мој отац беше затворен. У то време

није требало много да некога ставе иза решетака. Довољно је било да, рецимо, јавно отпева „неприкладну“ песму, или да открију код њега перорез, који се у то време лако могао окарактерисати као 'ладно смртносно оружје'.

Када је коначно изашао из затвора, одмах мајци затражи белу плахту, маказе, петролејку и шибице. Мајка се уплаши, ал' не смеде ни да га упита шта ће му све то, већ му брже-боље додаде, а он узе и без речи оде до реке. Вратио се без косе и одеће, огрнут белом плахтом. Моја сестра, Гордана, неутешно је плакала страхујући да је тата полудео. Ипак, само се решио вашки, које су се у затвору настаниле у његовој коси и одећи.

Мој отац се променио. Једне вреле августовске ноћи, док су ми зрикавци песмом терали сан, чуо сам мајку и оца како разговарају. Одшкринуо сам врата дечије собе и сео уз зид. Отац је мајку држао за рамена и мирним гласом, пуним некакве злослутне одлучности, рече јој: „Обећао сам судији данас, мене је хапсио. Мог сина никада неће“. Мати је плакала тихо, готово нечујно. Још једном, мој отац постаде снажнији и већи од планине.

Последње сећање на бивши дом је онај дан када је срушен. Мени, онако малом, чинило се као да је та кућа одувек била од карата које су, једног дана, падале, преплеле се и само подсећале на место које смо називали дом. Сели смо на воз, у отворени вагон, са свим стварима које смо имали и заувек напустили Хрватску.

Земун. Пространа ливада. Ни налик бетонском чуду које ће постати неколико деценија после. Тата је правио шупу. Ја, леворук, нисам био од велике користи, те би ме послао да се занимам нечим другим. Нашао сам децу која

су делила сличну судбину мојој, па смо се природно удружили. Главно нам је било да одмеравамо снаге и да се, без задршке, смејемо једни другима због нагласка који смо донели са разних крајева, скупа са оскудним пртљагом, као једином имовином. У прво време моји су спавали код рођака, пола километра удаљени од места где смо правили кућу. Одбијао сам да спавам тамо, па сам знао да се завучем у псећу кућицу, код мог гаравог Шврће и ту са њим и спавам, јер сам се плашио да будем сам у шупи. Отац ускоро поче да ради са тим својим рођаком, а мајка је настојала да простор у којем живимо учини мало више домом, него што је то било реално очекивати.

Ја сам се, тог лета, углавном смуцао. Тако сам, од новостечених пријатеља, са којима сам тог лета делио жуљеве на стопалима и одрана колена, чуо за Ђуру рвача. Живео је недалеко од нас. Једини је имао бунар. Причали су да је најјачи човек на свету и да се једном приликом рвао са правим, правцатим медведом и победио га! Моје детиње очи упијале су сваки покрет мишића на руци овог необичног човека, који је изгледао као какав грубијан, а опет се није много базирао на нас који смо се мотали око његове куће. Сви су цвикали од њега, а мени је био јако занимљив. Сваког јутра би упртио црну кожну торбу и ишао у продавницу, удаљену два километра од његове куће, а ја бих се сакривао у близини и вребао прилику да му се обратим. Некако, увек је био у журби и никако се није десио моменат да га пресретнем и представим се.

Није прошло дуго када је чика Ђура изашао напоље да нацепа дрва, која тек што беху истоварена, кад ми се обратио:

„Је ли, мали, би ли ти дошао да помогнеш чика Ђури?“

Био сам збуњен. Погледах лево-десно, нигде никог. Само он и ја.

„Мени кажете?“ упитах бојажљиво.

„А да не причам сам са собом! Ајде, не измотавај се. Таман лепо да се упознамо док радимо. Како ти је име?“

Примакао сам се чика Ђури, који сад порасте још више како му се приближих.

„Петар.“

„Лепо, ја сам Ђура. Колико година имаш?“ упита ме.

„Шест, ускоро ћу кренути у школу“, хтедох да ме схвати озбиљно.

Ђура се насмеши, као да ме је прозрео.

„Би ли ме научио да се бијем?“ упитах изнебуха, а он застаде. Спусти секиру којом тек што беше замахнуо и седе на један пањ. Показа ми руком да му се придружим, те сам без поговора сео до њега. Беше ми драго да га је моје питање заинтересовало.

„Ти би да се тучеш? Зашто?“

„Па ја не бих, чика Ђуро, само... ето... да знам да се одбраним, ако ме ко нападне“, рекох несигурно. Откако сам га видео први пут замишљао сам како ми показује своје тајне потезе и како нико жив не сме да ме такне.

„Слушај клинац, песнице никоме добра нису донеле, па неће ни теби. Ако користиш ово“, па ме такну кажипрстом по челу „неће ти бити ни потребне“, рече и устаде. „Причаћемо још о овоме“, закључи и настави да замахује секиром и располажује дрво на два дела, па на четири, а ја сам их уредно слагао, најлепше што сам

знао. То је био мој први прави сусрет са Ђуром рвачем који је једном победио медведа.

Кренуо сам у школу на јесен. Радост због нечег новог у мом животу и прилике да научим нешто ново, заменила је нова мука. Нисам никако могао да пишем лепо десном руком. Под диригентском палицом десне шаке слова су изгледала толико незграпно, да је и „сам лист плакао од несреће“, како је говорио мој отац док ми је из леве руке пребацивао зашиљену оловку у десну. Моја лева рука, противно свим моралним начелима и правилима, природно је посезала за оловком. Слова написана левом руком беху много лепша од оних које сам писао десном, што је додатно љутило мог оца. Кад би ме ухватио да држим оловку у левој руци, везао би је каишем за столицу, да ми не преостане ништа другог него да узмем ону оловку у десну и пишем пијана слова. Често би та слова знала да буду написана наопако, или да у некој збрци замене места, због чега сам, ни крив ни дужан, зарадио ћушку од оца, који је ваљда мислио да се само измотавам. Лист би за тили час био поцепан, а ја сам морао све изнова да пишем.

Како су године пролазиле нова настава ми је доносила нове проблеме, те добих једном приликом и праве батине од бркатог учитеља Јове.

„Петре, изађи на таблу!“ заповеди ми, а ја се дигох и одшетах до велике, зелене табле. „Колико је $31+23$?“ упита.

Ко из топа одговори: „Педесет и четири!“

„Одлично, а сад напиши!“ нареди он.

Инстинктивно узех креду левом руком, на шта ме он пуцну штапом по њој, што ме је заболело. Пребацих

креду у десну и написах $31+23=45$. Сав срећан се окренуо према учитељу, који беше намргођен.

„Шта си написао Перо?“ упита ме љутито.

„Тридесет један плус двадесет три једнако је педесет четири.“

Њега то нешто особито разљути, те ме пласну по образу и стражњици тако да ми се све завртело.

„Педесет четири, је ли?! Ти се измотаваш са мном!“ урлао је. „На место!“ дрекну.

Послушно одох на место, збуњен и уплакан, те седох и погледах на таблу. Петица и четворка су, у дослуху, замениле места. Било ми је јасно шта је наљутило учитеља, али нисам ни пробао да му објасним да то што се догодило није моја кривица. У његовим очима ја сам био фолирант који се само измотава.

Мојима нисам смео ништа да кажем, плашећи се очеве реакције. Међутим, те исте вечери судбина одлучи да састави мог оца и учитеља Јову, који му се пожали да га исмејава и да би ме требао боље васпитати. Оно што ми је он приредио те вечери, кад се вратио из кафане помало припит, није се могло мерити са плускама које сам добио од учитеља Јове. Скинуо је кожни, смеђи каиш, извукао ме уснулог из кревета и добро намлатио.

„Ти ћеш да се спрдаш са учитељем, срамото! Добро ме слушај, упамтићеш овај дан! Истераћу ја те ђаволе из тебе, па макар и овако! Фелерични створе! Марш на спавање!“ урлао је. Мајка је вриснула на њега да ме остави, али се он није обазирао. Заклео бих се да сам је чуо како кука да ће ме отац убити.

Гурну ме на кревет, а ја не знадох за шта да се ухватим прво. Кожа ме је пекла на свим местима где ме уда-

рио каишем. Плакао сам до дуго у ноћ. Нисам могао да заспем што од болова, што од две одлуке. Покушаћу да укротим слова и бројеве. Не беше ми мило да добијам батине због непослушних знакова који су знали да замене место из чисте злобе. Постаћу јачи и од оца, и од учитеља, реших одмах потом. За то ми је требао Ђура рвач. Одлучио сам да га посетим одмах ујутру.

II

*Пре нешто што сам најправим скицу на папиру, цела идеја је
развијена ментално. У мојем уму мењам конструкцију,
радим побољшања, па чак и покрећем уређај.*

Н. Тесла

Чим је свануло обукао сам се и искрао из куће. Умакао сам и Гордани, која беше раноранилац, и то радознали. Сигурно би ме испитивала куд сам наумио, па је било боље избећи је. Био је викенд, прохладно јутро. Није се ранило, па нико није ни очекивао да се пробудим рано, што ми је омогућило да несметано одрадим оно што сам наумио. Дошао сам до чика Ђурине куће и чекао га да изађе да захвати воду из бунара. Решеност, коју сам накупио током ноћи, чилела је из мене као водена пара. Таман што сам одустао, огласише се врата уз шкрипу. Ђура изађе у белој, ребрастој, поткошуљи, удахну дубоко, протегну руке изнад главе, те при издицају угледа мене како стојим.

„Бог с тобом дете, куд си наумио овако рано? Што стојиш ту сам?“

„Добро јутро. Дошао сам код тебе да те нешто молим“, погледах га право у очи.

„Ајде у кућу, не стој ту. Попићемо чај“, рече Ђура и ја уђох унутра.

Ђурина жена Милева, мршава и жилава, пристави воду за чај, провири да види госта, па ми се насмеши пријатно, као да ми се радује. Превртала је кутије по некој полици у кухињи, па је извукла кесу са сувим колачима, извадила је

неколико комада и послужила уз чај. Ђура нестаде негде у соби. Опазио сам зид у дневној соби прекривен медаљама са разних рвачких такмичења, а велики, сјајни пехар имао је почасно место на полици у централном делу зида. Толико сам забленуо у оно што сам гледао да нисам ни приметио да се Ђура створио иза мене.

„Ходи, седи да ти покажем нешто“, позва ме и отвори велики, црвени, плишани албум са фотографијама.

Испред мене се указаше фотографије високих солитера и дугачких мостова, фотографије са разних такмичења из којих је Ђура изашао као шампион.

„Ово је Њујорк. Америка“, саопшти Ђура, а ја сам упијао призоре који су се тешко могли мерити са ливадам на којој сам живео. „Ово је земља будућности“, рече свечано, а ја сам се запитао да ли је чика Ђура све мечеве добио баш у тој Америци, далеко одавде.

„Одакле ти ово?“ упитао ме, након што ми је ружна модрица на левој надлактици извирила испод кошуље. Била је то успомена на сукоб са оцем од претходне вечери. „Ко ти је то урадио?“ није одустајао.

„Отац. Наљутио се што сам побркао бројеве. Па се додатно наљутио што се учитељ наљутио на мене.“

„Шта се десило?“ био је радознао.

Испричао сам му укратко о претходном дану, чика Ђура је слушао пажљиво.

„Хм, ти си левак, дакле. Да ли знаш да су неки од највећих светских умова били леваци? Ево, на примјер, Никола Тесла. Ако се не варам, он ти је и земљак. Личанин.“

„По чему је Тесла био велики ум? Да ли то значи да му је глава била велика, а у њој велики мозак који је морао да чува ум?“ упитих наивно.

Чика Ђура се грохотом насмеја и рече:

„То што палимо светло по мраку и видимо, можемо да захвалимо Тесли.“

„Тесла је измислио струју?!“, био сам шокиран.

„Не, само је нашао начин да је укроти и искористи, тако да сви људи на планети имају од тога користи. А то је само један мали део онога што је Тесла урадио.“

„Је ли Тесла био твој другар?“

„Познавао сам га, да... Био сам млади рвач у Америци када сам се дружио са њим, а он овако стар, као сада ја.“

„То је баш добро кад знаш некога ко је толико важан!“

„Ето, ја сам познавао њега, а ти познајеш мене. Тесла је укротио струју, а ја медведа. Тесла је био левак и, као што видиш, није му сметало да осветли целу планету. Напротив! Вежбао је писање са обе руке како би развијао обе хемисфере мозга истовремено. Кладим се да је баш због тога био толико паметан да је касније успео да уради много за цело човечанство!“

Чика Ђура је узбуђено причао о Теслиним достигнућима, а ја сам пронашао своју везу са њим... Био је левак, као и ја. Питам се, да ли су и њега тукли као и мене, због тога? Осећао сам се важним због тог сазнања и мало мање „осакаћеним и погрешним“, како су волели да ме називају. Ипак, обећао сам себи да ћу вежбати писање десном руком, испод које су ми излазила пијана слова, као и левом. Кришом, дабоме. Желео сам да и ја урадим нешто велико једног дана, па ако ће ми у томе помоћи вежбање писања десном руком, нека тако буде.

Касније сам добио још једну потврду. У то време била је популарна серија „Дуго, топло лето“, са Пол Њуменом у главној улози. Главни глумац, онако гиздав, дошао је у Београд, у Дом синдиката. Гледали смо пренос на ТВ-у. Моја мајка је обожавала тог глумца и сви смо били осуђени да гледамо пренос. Додуше, и тати је био драг. Мени онако, нисам имао неке посебне емоције кад је у питању Пол Њумен.

Око глумца се окупила маса људи који су се надали његовом аутограму. Жене су се гурале у настојању да га дотакну. Мени се то чинило као непотребна хистерија. Ипак, један детаљ ми је привукао пажњу и нисам одолео да га не поделим са укућанима. Пол Њумен се потписивао левом руком. Када сам, онако победоносно, оцу скренуо пажњу на то, добио сам ћушку за узврат. Није му било право. Како год, више ми није везивао леву руку, а ја сам се трудио да пишем и десном, бар док ме посматрају.

III

*Найпредак и развитијак човјека од неизмјерне су важности
за човјечанство и бићно овисе о инвенцији.*

Н. Тесла

Једва сам чекао летњи распуст. У школи су се низале невоље, просто су се лепиле за мене. Што је учитељ више очекивао од мене послушност, ја сам мање слушао. Зато нам је, верујем, обојици лакнуло када се школско звоно огласило последњи пут те школске године.

Моји родитељи су ме послали код бабе на селу. Радовао сам се слободи која ме је тамо очекивала. Баба је по цео дан нешто радила, пошто је имала пуно животиња, па је ваљало од свитања до сумрака намирити све становнике тог раја, како се мени чинило, а и спремити укућанима три obroка и нешто да се заслади. Од чистог ваздуха и јурцања по ливадама јео сам као луд, па сам се и поправио, а и образи су ми се заруменили. Често би ме штипнула за образ и насмешила се, не скривајући задовољство како је успела да од једног мршавка начини једног дечачића.

Једног поподнева, док је киша добовала по прозору, забављао сам се шуњајући по бакиној кући. Завукао сам се у њену спаваћу собу, у којој се налазио масивни кревет са затегнутим чаршафима и мирисном постељином, велики ормар, два мала ноћна сточића са обе стране кревета, икона светог Ђорђа са златним рамом, и црно-бела слика неког мршаваг човека, окачена одмах поред иконе.

Баба се однекуд створила иза мене.

„Шта си се загод'о?“

„Како је свети Ђорђе савладао аждају?“ упитао сам је не скрећући поглед са славске иконе.

„Снагом воље. Аждаја представља незнабоштво, а свети Ђорђе је бранио веру у Бога. Тако и ми можемо да победимо и најљућег непријатеља, па чак и себе, ако себи добро не радимо.“

„Како можеш да победиш себе?“ био сам радознао.

„Знаш оно кад те нешто вуче да урадиш нешто погрешно, и ти знаш да то не ваља. Е, тада можеш да победиш ту аждају у себи, која те тера да радиш наопаке ствари и да поступиш исправно.“

Баба је, изгледа, била добро обавештена о мојим догодовштинама у школи. Брзо сам променио тему.

„Ко је ово?“ упитао сам је, прстом показујући на црно-белу фотографију.

„Никола Тесла.“

„Је ли и он светац? Зашто нема овако леп рам као свети Ђорђе?“

„Тесла је научник који је толико добра учинио целом свету. Укротио је природу да нам служи, баш као свети Ђорђе аждају. Ухватио је највећи водопад на свету да би произвео енергију која нам данас помаже да лакше живимо. Нашао је начин да помогне човечанству тако што је слушао Бога. Сам је за себе говорио да није ништа измислио, већ да му изуми долазе у виду слика које је у својој машти разрађивао до најситнијих детаља.“

„Мислиш ли да му је Бог стварно слао слике изума?“

„А ко други? Његова мајка, Ђука, стално му је говорила да се сви одговори налазе у Библији. Никола Тесла је имао директну везу с Богом.“

„Мора да је Тесла био јако богат!“

„Гресиш, био је сиромашан. Колико је умио да да, није умио да узме. Људи око њега су црпели његове идеје, али нису умели да врате истом мером, па је Никола Тесла умро сиромашан.“ То ми је, већ, било невероватно. „До последњег удаха веровао је да само треба чинити добро свету и ништа не тражити за узврат. Био је прави, живи, светац!“

„Па зашто онда није?“

„Светац? Не знам... Црква никада није дозволила да он буде проглашен свецем. Штета. После толико добра које нам је донео и живота каквим је живио, то је најмање што је Тесла заслужио. Зато његову слику држим ту, у соби. За мене је Тесла истински светац.“

Опчињено сам гледао у његову слику и покушавао да замислим његов живот.

„Мора да је био јако паметан и супер ђак!“

„Није ни он волео баш све предмете у школи. На пример, мрзио је да црта. Није сматрао то неопходним, јер је у мислима исцртавао пројекте до најситнијих детаља и учинио би да направе прораде. Чак би тачно знао шта у нацрту који је замислио није добро, па је то преправљао док направа не би прорадила онако како је он замислио. Тек онда би је ставио на папир и дао се на прављење тога што је замислио. Због тога је имао невоље у школи.“

Иако ми је, делом, било жао Тесле због тога, некако ми је постао још ближи. Писао је левом руком и имао

је невоље. Никола Тесла је заслужио да га народ слави као свеца. Рекао сам то баби, на шта ми је она одговорила да не губим време, јер црква то никада неће одобрити. Зарекао сам се, тог дана, пред светим Ђорђем и, за мене, светим Теслом, кад порастем учинићу све да Николу Теслу прогласе свецем. Једва сам чекао да се вратим кући и да чика Ђури испричам шта сам сазнао. Он ће се, сигуран сам, сложити са мном.

Тако је и било. Кад сам му испричао оно што сам сазнао од бабе, одушевио се идејом. Рекао ми је да ћу једног дана направити шта је потребно и дати Николи Тесли место под Сунцем које заслужује. Мени се то чинило као мисија од животне важности, те сам до краја распуста, готово сваког дана, ишао до чика Ђуре и терао га да ми прича о Тесли. Помало сам му завидео што је Тесла био његов другар. Додуше, мој другар Ђура није био научник, али је био најснажнији човек на свету, па сам некако осетио да је то скоро исто сјајно као да сам се дружио са самим Теслом.

Што сам више од њега сазнавао, више сам био сигуран у своју одлуку. Рекао ми је да је Америка право место где бих требао започети остварење тог циља. Остало је нерешено како да стигнем тамо. Пре свега, морао сам сачекати да одрастем, јер ме неће пустити самог у бели свет. После ћу, ваљда, пронаћи начин.

IV

*Од свих сила шрења, она која највише усјорава људски на-
предак је незнање, оно што Буда назива највеће зло у свијету.*

Н. Тесла

Лето је прошло брзо. Са првим златним лишћем дошло је време да се вратимо у школске клупе. На помисао да морам поново да гледам свог учитеља, вечито масне косе са праменом у виду резанца који му је падао на ознојено чело, и задахом на бели лук и ракију, те да трпим његове придике, долазило ми је да спакујем ствари и нађем неки брод којим ћу отпловити далеко одавде. У школи је било пуно придошлица, зато су нас распоредили у три смене. Најнезгоднија је била трећа смена, која се завршавала увече, па је ваљало по мраку отићи кући.

Једном приликом размишљао сам како да скратим боравак у школи. Учитељ је једноличним тоном објашњавао нову лекцију, а ја сам у мислима лутао. Поглед ми оде на три сијалице које су осветљавале учионицу. Муљао сам папирић по устима, истргнут из школске свеске и размишљао сам, да ли би мокар папир проводио струју? Чим је zazвонило школско звоно, а учитељ напустио учионицу, скочио сам на клупу и стао да одврћем сијалице. Како бих коју одврнуо, тако сам лепио на контакт онај папирић из уста и враћао сијалице на место.

У жамору деце, зачух забринути глас мог другара Косте: „Шта радиш то Петре?“ Одбрусио сам му да гле-